

A Phytoecia scutellata FABR. tápnövénye és életmódja

(Coleoptera, Cerambycidae)

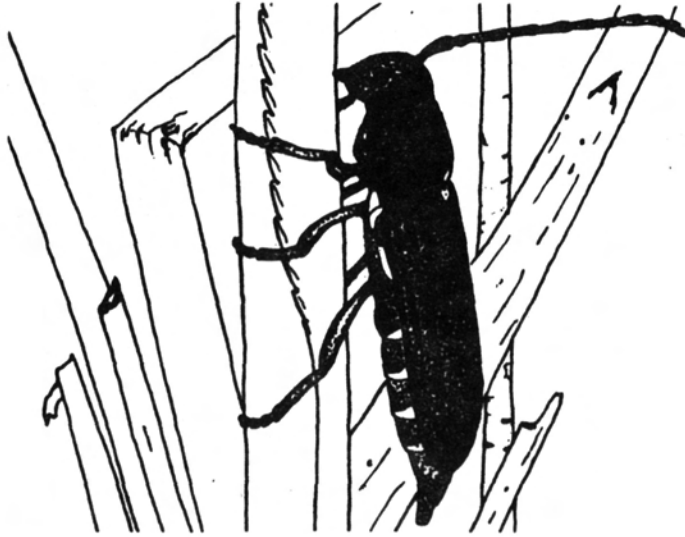
KOVÁCS Tibor
Bátonyterenyé

ABSTRACT: (Feed-plant and way of life *Phytoecia scutellata* FABR.) - This paper is about a rare long-horned beetle *Phytoecia scutellata* FABR., feed-plant and way of life of which thus far has been unknown. This species was studied in its natural habitat and also in terrarium for several years. Our investigations have proved that the impregnated female lays one egg into the meeting-point of the leaf and stem of the second-year-old longleaf (*Falcaria vulgaris* BERNH., Umbelliferae). The larvae eat in the root in consequence of which the plant dies and no overground trace remains of it. Pupation takes place in autumn, and in November the beetles wait for the next spring as imago.

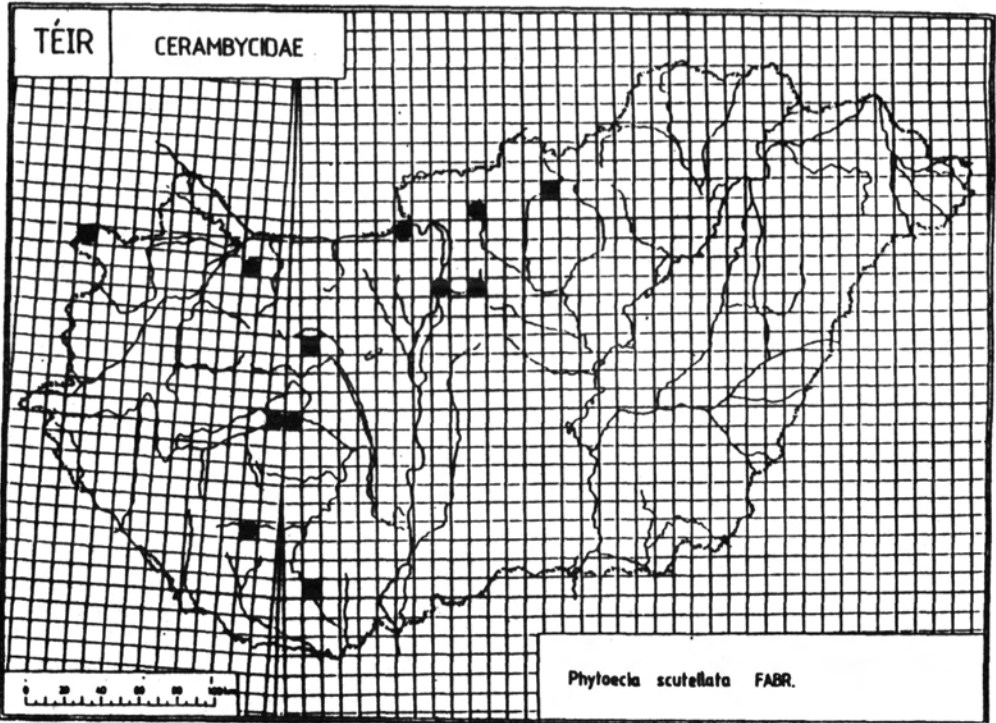
E pontusi elterjedésű ritka faj elsősorban meleg, déli kitettséű sztyeppterületeken, sziklafüves lejtőkön található. Magyarországi előfordulása szórányos (KASZAB, 1971). Gyűjtőhelyeit a JAKUCS & DÉVAI (1985) - féle UTM rendszerű hálótérkép szemlélteti. Az eddigi irodalom tápnövényét, lárváját és életmódját ismeretlenek írja.

A Mátra-, Cserhát- és Karancs-Medves - hegység találkozásánál fekvő Kisterenyé helységtől északkeletre lévő Várhegy déli részén fedeztem fel a cincér populációját. Az élőhely nagysága 50 x 100 m, tengerszint feletti magassága 210 - 230 m, lejtésszöge 30-35°, az évi középhőmérséklet 9,5 C, az átlagos évi csapadék 550 mm. Növényzetében a mészkő lejtősztyeppret (Pulsatillo-Festucetum rupicolae) és a homokpusztarét (Astragalo-Festucetum rupicolae) fajainak keveredése mutatkozik.

1984-től 1989-ig édesapámmal KOVÁCS Tiborral minden tavasszal több alkalommal kijártunk a területre különös figyelmet szentelve a bogárnak és így sikerült a következőket felderítenünk. A faj az év legkorábban megjelenő cincérei közé tartozik. Az időjárástól függően március végén (első adat III. 24.), április elején bújnak elő - először a hímek, majd pár nap múlva a nőtények - meleg napsütéses napokon. A rajzás egy- másfél hónapig tart, IV. 05. és IV. 20. között a legintenzívebb. Május elején már gyakran csak elpusztult példányok találhatók (legkésőbb élő állatot V. 11-én találtunk). A friss kelésű példányok teste gyakran földes, aminek okára a későbbiekben visszatérek. Napközben 10-től 18 óráig található - leginkább 11.30 - 14.00, valamint 15.00 - 17.00 óra közt. A talajon növények között és a növényeken mászkálnak. A hímek megfelelő felmelegedés esetén a földhöz közel, 1,5 m magasságig repülnek párjukat keresve, s a földre és különböző növényekre ülnek. A szél nem zavarja őket, közepes erősségű szélben is repkednek. Nőtényt még nem láttunk repülni. A földön lévő példányok megzavarva fűcsomók tövében, növényi száruk, levelek alá igyekeznek elbújni. Érés táplálkozást végez, a sarlófű (*Falcaria vulgaris* BERNH., Umbelliferae) fiatal hajtásait rágcsálja. Ez a megfigyelés vezetett a tápnövény megtalálásához. Feltételeztük, hogy mint a legtöbb éresi táplálkozást folytató cincér, ez a faj is tápnövényét fogyasztja. A továbbiakban megfigyeléseinket úgy végeztük, hogy több példányt befogtunk 1988 áprilisában. Ezeket az élőhelyről hozott és terráriumba tett gyepkockán tartottuk, amely a feltételezett tápnövényt is tartalmazta. A cincérek jól érezték magukat, mind a nőtények, mind pedig a hímek gyakran fogyasztották a sarlófű leveleit. Amikor a hím rátalált a párjára, megtörtént a párzás - a talajon vagy a növényzeten, nem ritkán magán a sarlófűvön. A kopulálás közben - melynek ideje 3-15 perc - a pár két hátsó lábával "simogatja" egymást. A nőtény gyakran még a hímmel a hátán elkezd készíteni a helyet a pete számára. Ez a gondoskodás az ivadékra egy kétéves 3-7 cm nagyságú sarlófű hajtáson történik: először fejfelé elhelyezkedve az előző évi száraz levélnyeleket széttolva a friss levelek tövéhez jut. Teste ekor pár mm-rel a föld felszíne alatt van. Itt keresztirágást ejt a levélnyél epidermiszén aminek hatására az fölpödrődik, s így az alatta levő szövetrészt szabaddá válik. A cincér ezt is átrágja. Ezután felmászik a leveleken, megfordul, visszatolat és a kis lyukon tojócsövét bevezetve egy pe-

1. ábra: *Phytoecia scutellata* FABR. peterakáshoz készülő nősténye a tápnövényen (Foto után rajzolva).

2. ábra: *Phytoecia scutellata* FABR. hazai gyűjtőhelyei. Irodalmi adatok GYÓRFI (1944), KASZAB (1971), MEDVEGY (1987) fekete körrel, saját lelőhely fekete négyzettel jelölve.

tét helyez a növénybe. A peterakás ideje alatt cincogó hangot hallat. A növény elkészítése és a pete lerakása kb. 5-5 percet vesz igénybe. Miután a bogár lerakta a petét, felboncoltam, még két - a 9 mm-es testéhez képest igen nagy méretű, 2,5 és 3,2 mm-es - pete volt benne. A faj tehát csak kevés petével szaporodik s azokat más más sarlófű példányba helyezi. Mindenesetre ez a peterakási mód (K - stratégia ?!) a hazai cincéreknél csak néhány nemben (*Saperda*, *Oberea*, *Agapanthia*, *Phytoecia*, *Calamobius*, *Teophilea*) jellemző és valószínűleg a legfejlettebb. A későbbiekben a terráriumot a szabadban tartottuk és csak november 4-én néztük meg mi történt.

Azért ezt az időpontot választottuk, mert feltételeztük, hogy egyéves fejlődésű és mivel nagyon korai rajzású, gondoltuk, hogy báb vagy imágó alakban telel át. A tápnövény nyomait a felszínen nem találtuk. A földben a gyökér maradékaként egy üreges csövet leltünk és egy nagyon kicsi 5 mm-es nőtényt. A kis bogár igazolta feltételezéseinket: a faj tápnövénye valóban a sarlófű, fejlődési ideje egy év és imágó alakban telel át.

A tápnövény és az életmód kiderítését - az állat korai rajzásán és ritkaságán kívül - az nehezítette, hogy az a növény amibe a pete kerül elpusztul, a föld felett semmi nyoma nem marad. Vastag, többéves sarlófű tövekben a lárvát sosem találtuk, pedig pár tucatot átvizsgáltunk. A lárvát a gyökér belsejét teljesen feléli, csak a külső kéregrész marad meg egy cső formájában, ami viszont arra jó, hogy az imágó rajta keresztül mint egy "folyosón" könnyen a felszínre tud jutni. Itt már csak néhány talajrög közt kell magát átfúrnia, emiatt találni gyakran földes hátú bogarakat a rajzás elején. E ritka és szép cincéruknak ezen különleges életmódja révén tudott eddig rejtélyes maradni az entomológusok előtt.

IRODALOM

- DEMELI, C. (1966): Die Tierwelt Deutschlands und der angrenzenden Meeresteile, 52. Teil, II. Bockkäfer oder Cerambycidae, VEB Gustav Fischer Verlag, Jena.
- GYÖRFI J. (1944): Sopron környékének cincérféléi. A "Soproni Szemle" kiadványai VIII. évf. 2. szám.
- HEYROVSKÝ, L. (1955): Fauna ČSR, Bd 5, Tesafíkovití- Cerambycidae. Československá Akademie Věd, Praha.
- HORION, A. D. (1974): Faunistik der Mitteleuropäischer Käfer, Band XII. Cerambycidae - Bockkäfer Überlingen - Bodensee.
- KASZAB, Z. (1971): Cerambycidae, Fauna Hungariae, IX. kötet, 5. füzet.
- KLAUSNITZER, B., SANDER, F. (1981): Die Bockkäfer Mitteleuropas, Die Neue Brehm Bücherei, Ziemsen Verlag, Wittenberg, Lutherstadt.
- LÁNG, S. (1967): A Cserhát természeti földrajza. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MEDVEGY, M. (1987): A Bakony cincérei. A Bakony természettudományi kutatásának eredményei, XIX. kötet, Veszprém Megye Múzeumi Igazgatósága, Veszprém.
- PANIN, S., SÁVULESCU, N. (1961): Fauna Republici Populare Romîne - Familia Cerambycidae, Insecta, X., 5., București.

KOVÁCS Tibor
H-3078 KISTERENYE
Hámán K. u. 18.